

Bezpieczeństwo Polski w Europie. Historyczne uwarunkowania bezpieczeństwa. Aspekty polityczne i społeczno-kulturowe, red. Zbigniew Danilewicz, Jacek Knopek i Michał Polak, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2015, t. 1, ss. 451, t. 2, ss. 292.

Publikacje te są *Księgą dedykowaną Profesorowi Bogusławowi Polakowi z okazji 45-lecia pracy twórczej oraz 70-lecia urodzin*. W Słowie wstępnym, wskazuje się, że siedem minionych dekad wypełnionych dynamicznymi transformacjami obejmuje jednocześnie *curriculum vitae* jednej Osoby – Dostojnego Jubilata, któremu dedykowane jest niniejsze dzieło, Profesorowi zwyczajnemu dr. hab. Bogusławowi Polakowi. Jego edukacja i praca, miłość, pasje i zmagania, stanowią w skali jednostkowego życia *par excellence* odzwierciedlenie i świadectwo tego bogactwa przemian, walk i twórczego fermentu, jakie były udziałem Ojczyzny w tym okresie. Korona osiągnięć i sukcesów Jubilata, nie tylko w obszarze akademickim jako profesora i mentora, ale też w życiu publicznym i prywatnym jako społecznika, męża, ojca i dziadka, odzwierciedla w szerokiej perspektywie zdobycze narodu od czasu podniesienia z pożoگی wojennej.

Biografię Profesora *jako portret jeszcze nie zakończony* przedstawił rektor Politechniki Koszalińskiej profesor Tadeusz Bohdal. Przypomniał, że pochodzi z rodziny nauczycielskiej z Gorlic. Studia ukończył na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tam też doktoryzował się i habilitował. W polu Jego uwagi poznawczej stała się przestrzeń polityczna i wojskowa Wielkopolski. Ujawnił przy tym ogromną pracowitość oraz umiejętności organizacyjne. W 1979 r. związał się z Wyższą Szkołą Inżynierską (obecnie Politechnika Koszalińska); organizował w niej Instytut Nauk Społecznych. Jest autorem ponad 200 publikacji naukowych, a w tym ponad 7 książek. Charakteryzują się one starannością i krytycyzmem w posługiwaniu się źródłami, zwłaszcza w przestrzeni biografistyki oraz prezentacji złożonych zagadnień wojennych. Zwrócił na siebie uwagę jako organizator konferencji naukowych, promotor prac magisterskich i doktoranckich, recenzent rozpraw habilitacyjnych oraz różnych wydawnictw książkowych. Oceniając swoją działalność twierdzi: „Dziś mogę z całą pewnością powiedzieć, iż wielkim szczęściem jest, kiedy za-

interesowania i pasje mogą zrealizować się w zawodzie. Jest to powód do mojej wielkiej radości z dorosłego życia” (s. 22). Biografię wzbogacają adresy skierowane do Profesora z okazji Jego 70. urodzin.

W pierwszym tomie zamieszczono 24 studia i opracowania, podzielone na trzy części, tj. I Przed II Wojną Światową; II W latach II Wojny Światowej; III Po II Wojnie Światowej. W tomie drugim, zamieszczono: 20 studiów i opracowań, ujętych w dwie części: I Polityka i bezpieczeństwo; II Społeczne i kulturowe implikacje bezpieczeństwa. Studia i opracowania są tu przestrzenią miscellánów. W tomie pierwszym przygotowali je: ks. Lech Bończa-Bystrzycki, dr Stanisław Zbigniew Bukowski, prof. Adam Czesław Dobroński, dr Jerzy Grzybowski, prof. Waldemar Handke, prof. Marek Jabłoński, prof. Włodzimierz Jastrzębski, mgr Zenon Józwiak, prof. Leszek Kania, dr Zdzisław Kościański, prof. Andrzej Krzysztof Kunert, prof. Wojciech Narębski, prof. Mieczysław Nurerek, mgr Artur Ochał, prof. Czesław Partacz, mgr Katarzyna Polak, prof. Michał Polak, prof. Wojciech Skóra, dr Jakub Staszak, dr Andrzej Suchcitz, prof. Juliusz S. Tym, ks. dr Zbigniew J. Werra, prof. Wiesław Jan Wysocki. W poszczególnych opracowaniach prezentuje się cząstkowe pola zainteresowań naukowych autorów, a w tym korespondujących z zainteresowaniami badawczymi Jubilata. Autorami studiów i opracowań w tomie drugim są: prof. Bolesław Andrzejewski, ks. prof. Lech Bończa-Bystrzycki, dr Stanisław Zbigniew Bukowski, dr Marceł Burdelski, prof. Andrzej Chodubski, dr Jacek Krzysztof Danel, prof. Zbigniew Danielewicz, dr Andrzej Dubicki, prof. Tadeusz Dubicki, prof. Tadeusz Gadkowski, prof. Jerzy Hauziński, prof. Tomasz Hoffman, dr Piotr Józwiak, prof. Leszek Kania, prof. Jacek Knopek, prof. Marceł Kosman, prof. Janusz Odziemkowski, dr Jerzy Adam Radomski, o prof. Eustachy Rakoczy ZP, dr Małgorzata Sikora-Gaca, dr Maria Siwko. W poszczególnych tekstach autorzy dostarczają wiedzy z zakresu ich zainteresowań badawczych i wiążących w pewnej mierze z przestrzenią badawczą Jubilata.

W tomie pierwszym ukazuje się, zjawiska kulturowe, wyznaniowe, wojskowe oraz społeczne, integrujące różne przejawy życia kulturowego, jak np. sport. W pierwszym z opracowań przypomina się, że zakonnik katolicki, augustianin Marcin Luter ujawnił w dniu 31 października

1517 r. na drzwiach kościoła zamkowego w Wittenberdze 95 tez przeciwko odpustom, następstwem czego stał się w Europie podział chrześcijaństwa, powstały kościoły reformacyjne, m.in. Kościół Ewangelicko-Augsburski. Znalazł on swoje miejsce na Pomorzu. W 1534 r. nastąpiło urzędowe wprowadzenie w tej przestrzeni reformacji. W artykule wskazuje się jego rozwój do połowy XVI w. Wykorzystuje się w jego prezentacji materiały wizytacji kościelnych. Z dużą starannością ukazano rolę duchową Kościoła katolickiego w okresie powstania wielkopolskiego, bitwę warszawską i Naczelnego Wodza z perspektywy 95-lecia, 11. Pułk Strzelców Wielkopolskich w 1919 r. rolę oddziałów jazdy wielkopolskiej w wojnach o niepodległość w latach 1918–1920, 60. Pułk Piechoty Wielkopolskiej w wojnie z bolszewikami w 1920 r., garnizon wojskowy w Zbąszczyńniu w latach 1921–1937, zagadnienie wychowania fizycznego i sportu w Wojsku Polskim w latach 1920–1939 na terenie Okręgu Korpusu VIII, gromadzenie informacji na temat struktur ruchu narodowego przez organy bezpieczeństwa, na przykładzie południowo-zachodniej Wielkopolski w latach 1926–1939, kwestię zatrzymania polskiego jachtu „Jurand” w Uście (*Stopmünde*) w 1931 r. (epizod z początków polskiego żeglarstwa morskiego), koncepcje działań obronnych Naczelnego Wodza marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza w kampanii polskiej 1939 r.

Prezentując czas II wojny światowej ukazano zagadnienia: sprowadzenie z internowania na Węgrzech gen. Stefana Dąb-Biernackiego do Francji w 1946 r. (Akt sprawiedliwości, prowokacja czy odwet?); bezpieczeństwo Polski a decyzje wielkich mocarstw w Jałcie; rzecz o generale Michale Gutowskim (1910–2006) (ułań, olimpijczyk i pancernik); o kawalerzystyce gen. Władysława Andersa (por. Dionizym Brunonie Jasińskim); o gen. Zygmuncie Podhorskim w niewoli niemieckiej 1939–1945; o działaniach 2. Korpusu Polskiego w Apeninie Emiliańskim nad Senio i podczas bitwy o Ankonę (wskazuje się, że na cmentarzu wojennym na przedmieściu Bolonii spoczywa ponad 1400 żołnierzy z Korpusu Polskiego), poległych – jak napisano na bramie wojskowej – na ziemi włoskiej w walce o wolność Polski; o służbie wojskowej ppor. Antoniego Rosik-Rosińskiego ps. „Zenek” (od powstania wielkopolskiego, przez graniczne strażnice KOP, kon-

spirację w AK, do służby w KBW; o instrukcji zabezpieczenia kontrwywiadowczego 3. Dywizji Strzelców Karpackich na Środkowym Wschodzie w zbiorach Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie.

Charakteryzując rzeczywistość kulturową po II wojnie światowej zaprezentowano kwestie poznawcze: gorzyc zwycięstwa i pożegnanie z bronią Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1945–1948; prawosławne duszpasterstwo wojskowe Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia (1946–1949); udział delegacji brytyjskiej w uroczystościach pogrzebowych generała dywizji Władysława Andersa – Londyn, Monte Cassino, postawy patriotyczne i działalność wychowawcza prymasów Polski 1915–1981 oraz zagadnienie, u źródeł instytucji porządku publicznego. Wskazuje się tu, że państwo i prawo są wartościami społecznymi, pozostającymi w ścisłym związku genetycznym i funkcjonalnym.

Prezentując zagadnienia polityki i bezpieczeństwa charakteryzuje się: wojskowo-agenturalny system wczesnego kalifatu (VIII – pocz. X w. n.e.); zbrodnie katyńską w świetle Łemkinowskiej koncepcji ludobójstwa oraz wybranych zasad międzynarodowego prawa karnego (Rafał Łemkin – był twórcą pojęcia „ludobójstwo”), kwestię położenia Polonii i Polaków w Niemczech Zachodnich w latach 1945–1951; kwestię wojen i interwencji militarnych Związku Radzieckiego w drugiej połowie XX w.; przywództwo polityczne w obozie „demokracji ludowej” na przykładzie Nicolea Ceausescu; analizę: Kazimierz Sahbat wobec Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, refleksję: bezpieczeństwo współczesnej Polski z perspektywy doświadczeń XX w. Przypomina się, że bezpieczeństwo państwa zależy od wielu czynników, a w tym od jego mobilności, siły militarnej, Gospodarczej, ekonomicznej, infrastruktury, zawartych sojuszy, kompetencji polityków sterujących nową państwową, a także od gotowości obywateli do wypełniania obowiązków wobec własnego kraju (s. 109). Dalej wskazuje infrastrukturę krytyczną państwa jako element przetrwania i destabilizacji społeczeństwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny, społeczeństwo obywatelskie jako wymiar bezpieczeństwa europejskiego. Wskazuje się, że społeczeństwa obywatelskie to taka część danej zbiorowości, która cechuje się aktywnością i jednocześnie zdolnością do samoorganizacji oddolnej oraz która jest

zdolna do określania i osiągania wyznaczonych celów bez inspiracji kierowanej za pośrednictwem władzy politycznej.

Wskazuje się na rozwój stosunków III RP z państwami regionu Azji Wschodniej; sądową kontrolę aktów prawnych na przykładzie Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej; regionalne i krajowe programy operacyjne realizowane w warunkach polskich jako istotne źródło finansowania działań państwa z zakresie bezpieczeństwa społecznego obywateli w latach 2004–2016 i 2007–2013 (ukazuje się tu analizę projektów zakończonych i realizowanych). Podkreśla się, że uczestnictwo w strukturach unijnych otworzyło w Polsce drogę do wspólnego budżetu, dzięki czemu można korzystać z funduszy strukturalnych.

W charakterystyce społecznych i kulturowych implikacji bezpieczeństwa prezentuje się zagadnienia: bezpieczeństwo jako wartość kulturowo-cywilizacyjna. Zauważa się, że zagadnienia bezpieczeństwa w szerokim humanistycznym rozumieniu znajdują się od ponad 40 lat w polu dociekań poznawczych Profesora Bogusława Polaka. W bogatym dorobku naukowym, dotyczącym dziejów najnowszych, historii wojskowości, stosunków międzynarodowych i biografistyki ujawnia On zainteresowanie przeszłością i teraźniejszością bezpieczeństwa zarówno przestrzenią militarną, jak i kulturowo-cywilizacyjną oraz gospodarczą Polski XX w. W całokształcie działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Profesora podkreślona jest waga bezpieczeństwa jako szczególnej wartości kształtującej się cywilizacji informacyjnej. Jego umacnianie w istotnym stopniu zależy od świadomości i kultury politycznej, od rozumienia zjawisk i procesów unifikacji i jednoczesnej dywersyfikacji życia kulturowego. W umacnianiu współczesnego bezpieczeństwa obok eliminacji zagrożeń cywilizacyjnych, militarnych ważne ogniwa stanowi gwarantowanie przewidywalności życia politycznego, co wynika z potrzeby odchodzenia od wizji „niepewności jutra”, od wykluczenia społecznego, ryzyka życia i działalności jednostek, jak i szeroki krągów społeczeństwa.

Wskazuje się nośność problemu wolności i bezpieczeństwa w nowożytnej filozofii niemieckiej, kwestię *frustracji potrzeby* bezpieczeństwa w kulturze ucieczki i konsumpcji. Zwraca się uwagę na potrzeby bezpieczeństwa i hierarchię lęków, wy-

bór chwilowego sensu, na chwilę z czerpanego z rzeczy. Zauważa się, że czerpany z konsumowanych rzeczy sens i poczucie szczęścia, ważne tylko przez chwilę, nie tylko rozczarowują, ale frustrują i w efekcie mogą pogłębiać poczucie bezsensu i braku szczęścia.

Nośny poznawczo jest problem feministycznego ujęcia bezpieczeństwa. Dostarcza się wiedzy o definiowaniu i znaczeniu feminizmu oraz wskazuje na doktrynę feministyczną. Na dużą uwagę zasługuje prezentacja obrazu bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej w *Potopie* Henryka Sienkiewicza. Jest to wnikliwe odczytanie zagadnienia w kontekście dziedzictwa przeszłości, kultury i świadomości politycznej. Stawiane hipotezy są czytelnie udokumentowane i zezemplifikowane. Podkreśla się, że dzieło literackie spełniło swe ideowo-artystyczne zadanie, natomiast nie może być traktowane jako źródło zastępujące podręcznik historii. Chociaż można w *Trylogii* znaleźć materiał do krytycznych przemyśleń nad przyczynami przyszłego upadku Rzeczypospolitej. Wymaga to pogłębionego jej odczytywania a nie poprzestawania na zachwycie nad brawurowymi przygodami chorążego orszańskiego i sentencjami Onufrego Zagłoby (s. 258).

Nośny poznawczo jest problem poświęcony realizacji bezpieczeństwa socjalnego w województwie zachodniopomorskim, postrzegania Jasnej Góry jako szkoły patriotyzmu, jak też o (nie)bezpieczeństwie w cyberprzestrzeni (przemocy w sieci), a w tym podkreślona kwestia zastraszenia w Internecie.

Prezentowane teksty nie tylko są przypomnieniem zasług i dokonań Profesora Bogusława Polaka, nie tylko ukazaniem pracowitości, ale wskazaniem pól badawczych wiążących się z Jego zainteresowaniami, którymi zajmują się Jego uczniowie, współpracownicy i akademiccy koledzy.

Wskazując najistotniejsze walory prezentowanych jubileuszowych książek, na podkreślenie zasługuje: 1. ukazanie biografii naukowej Profesora Bogusława Polaka – historyka dziejów najnowszych, a w tym wojskowości i bezpieczeństwa; 2. dostarczenie przewartościowującej, refleksyjnej wiedzy o II wojnie światowej; 3. wskazanie waleczności wielkopolskiego społeczeństwa, w sytuacji przemian politycznych (powstańczych), jak i w czasie II wojny światowej na ziemiach polskich i na obczyźnie; 4. wskazanie współczesnych wyzwań bezpieczeństwa, w szerokim kontekście

przemian kulturowo-cywilizacyjnych; 5. wskazanie nowych wartości politycznych, jak np. społeczeństwo obywatelskie, konsumpcjonizm, cyberprezestrzeń.

Zasługują one na uwagę szerokiego kręgu czytelników, zwłaszcza znawców historii XX w. oraz współczesnych wyzwań badawczych przestrzeni bezpieczeństwa.

Andrzej Chodubski

Maciej Szczurowski, *Politics and the Armed Forces. The Poles in the Second World War*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, ss. 297.

Bogaty dorobek naukowy profesora Macieja Szczurowskiego wzbogaca książka opublikowana w 2016 r. w języku angielskim, dotycząca relacji polityki i wojskowości, a w tym losów Polaków w czasie II wojny światowej. W wojnie tej wzięło udział 61 państw (na 67 wówczas istniejących) i ok. 110 mln żołnierzy, 55 mln ludzi zginęło, 35 mln zostało rannych. Ze wszystkich narodów Europy, które zbrojnie walczyły z Niemcami Polska najdłużej stawiała opór (1 IX 1939–9 V 1945 r.), tj. 2078 dni. Utraciła ponad 6 mln obywateli. Straty materialne wyniosły ok. 40% majątku narodowego.

W prezentowanej książce wyodrębniono 13 rozdziałów, poświęconych zagadnieniom: 1. Armia polska w II wojnie światowej. Wprowadzenie do tematu; 2. Kampania wrześniowa. Próba podsumowania; 3. Życie za drutami kolczastymi. Polacy żołnierze internowani i jeńcy; 4. Na ziemi francuskiej. Polityczne i wojskowe uwarunkowania kształtowania Armii Polskiej we Francji; 5. W piaskach pustyni. Polska Samodzielna Brygada w Afryce; 6. Albion (Anglia) pomoc. Polska Armia na terenie Wielkiej Brytanii; 7. W armii Wielkiego Brata. Polskie Siły Zbrojne w Związku Radzieckim 1941–1942; 8. Przez rzeki Babilonu. Polska Armia na Środkowym Wschodzie; 9. 60 kilometrów od Katynia. Bitwa pod Lenino 1 Polskiej Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki; 10. W drodze do Wiecznego Miasta. Legenda i prawda o Monte Cassino; 11. Gorące lato 1944 r. Czy akcja „Burza” była potrzebna?; 12. Wyzwalanie Europy. Walka polskich sił zbrojnych w końcowym okresie wojny; 13. Najlepsi

z najlepszych. Żołnierze i dowódcy polskiej armii w czasie II wojny światowej.

W charakterystyce poszczególnych zagadnień prezentuje się holistyczny ogląd II wojny światowej, w kontekście udziału w niej Polaków. Wskazuje się na agresję Niemiec hitlerowskich na Polskę 1 września 1939 r., która stała się początkiem II wojny światowej. Najeżdźca niemiecki, mimo zdecydowanej przewagi liczebnej i technicznej, poniósł duże straty ludzkie i materiałowe na skutek zdeterminowanego oporu narodu polskiego i jego sił zbrojnych. Wyrazem tego oporu były bitwy na Mazowszu, Pomorzu i Śląsku, przeciwnatarcie polskie nad Bzurą, obrona Wybrzeża, Warszawy, Modlina oraz walki na łuku Wisły i na Lubelszczyźnie. Wobec bierności sojuszników zachodnich i braku realnej pomocy osamotnienia Polska została podbita przez agresora po 35-dniowej kampanii wojskowej.

W rozdziale pierwszym przypomina się ogniwa polityki Niemiec sprzed wybuchu II wojny światowej, a w tym ich decyzje o odstępowaniu od wykonywania postanowień traktatu wersalskiego. W odniesieniu do Polski zażądano uzyskania zgody na zbudowanie tzw. korytarza, tj. eksterytorialnej linii kolejowej i autostrady łączącej Rzeszę z Prusami Wschodnimi. W zamian proponowano uznanie granicy polskiej z Rzeszą. Na początku 1939 r. Niemcy zażądały zgody na włączenie Wolnego Miasta Gdańska oraz polskiego Pomorza do Rzeszy. 31 sierpnia 1939 r. urządziły prowokacyjny napad na radiostację w Gliwicach (należących wówczas do Niemiec). 1 września 1939 r. armia hitlerowska przekroczyła granice Polski. Liczyła ona na froncie polskim ok. 1,5 mln ludzi; skierowano do działań wojennych 1500 samolotów bojowych; lotnictwo polskie dysponowało 400 samolotami, z tego tylko 44 bombowcami, które odpowiadały ówczesnym wymogom wojennym. W wykładzie wskazuje się ważne ogniwa obrony Polski, jak na Westerplatte, nad Bzurą, na Lubelszczyźnie. 17 września 1939 r. Armia Czerwona przekroczyła granicę wschodnią i zajęła ziemie Zachodniej Ukrainy i Białorusi oraz Białostoczczyznę. Zauważa się, że walka o granice nie była długa, to zaważyło na dalszym przebiegu wojny.

Przypomina się, że w obliczu niezdolności do kierowania walką obronną, polskie władze polityczne i naczelne dowództwo opuściło z 25 tys. żołnierzami kraj. 17 września 1939 r. przekroczy-